

Usnesení

Rady vlády pro lidská práva
ze dne 10.6.2010 2010

k právní úpravě problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků
DNA

Rada vlády pro lidská práva

I. s c h v a l u j e podnět Výboru pro občanská a politická práva k právní úpravě problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA,

II. d o p o r u č u j e vládě, aby uložila ministru vnitra ve spolupráci s ministry dalších zainteresovaných rezortů vypracovat návrh komplexní právní úpravy problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA podle zásad uvedených v příloze usnesení

III. ž á d á předsedu Rady vlády pro lidská práva, aby v souladu s čl. 2 odst. 4 statutu Rady vlády pro lidská práva podnět předložil prostřednictvím člena vlády, v jehož agendě jsou lidská práva vládě České republiky.

N á v r h

U S N E S E N Í

vlády ze dne 2010 č.

k právní úpravě problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků
DNA

V l á d a

- I. s c h v a l u j e podnět Rady vlády pro lidská práva právní úpravě problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA;
- II. u k l á d á ministru vnitra ve spolupráci s ministry dalších zainteresovaných rezortů vypracovat návrh komplexní právní úpravy problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA podle zásad uvedených v příloze usnesení.

**Zásady právní úpravy
problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA**

1. formulovat zákonné definice jednotlivých pojmů z dané oblasti (vzorek DNA, profil DNA, analýza DNA atd.)
2. právně upravit Národní databázi DNA¹ a podmínky jejího fungování na úrovni zákona (jaké údaje ukládat, jak dlouho, jak mohou být údaje využívány, kdo má k nim přístup, kdo zajišťuje likvidaci osobních údajů, stanovit závazná pravidla pro odebrání vzorků DNA z důvodu zabránění jejich kontaminaci atd.)
3. stanovit okruh osob, kterým bude moci být vzorek DNA odebrán proti jejich vůli (stanovit v souladu s kontinentální tradicí restriktivně tzn. pouze závažné trestné činy + kritérium posouzení důvodnosti vzhledem ke konkrétní osobě pachatele)
4. stanovit pravidla pro uchovávání profilů DNA (vazba na účel získání, povinnost likvidace, pokud není nutné další uchovávání, stanovení maximální doby uchovávání)
5. stanovit pravidla nakládání s odebranými vzorky DNA (uchovávání, likvidace); upravit otázku přezkoumatelnosti analýzy DNA (nutné především uchovávat vzorky DNA, u nichž nelze provést opakovaný odběr – stopy z místa činu; naopak u osob, u nichž lze odběr DNA provést opakovaně, není uchovávání vzorků nutné)
6. upravit okruh subjektů, kterým a kdy mohou být informace z ND DNA předávány
7. upravit práva subjektů údajů obdobně podle zákona o ochraně osobních údajů (právo přístupu k údajům, informace o nich, právo žádat jejich opravu či likvidaci apod.)
8. upravit působnost a povinnosti soukromých zpracovatelů DNA + zpracování k výzkumným účelům (založeno na svobodném a informovaném souhlasu se zpracováním, zachování práv subjektů údajů, živnostenská regulace, nakládání s údaji, povinné akreditace DNA laboratoří, které zpracovávají DNA); upravit nakládání s informacemi o DNA ve zdravotnictví (např. otázka zda uchovávat informace ve zdravotnické dokumentaci nebo zvláště s omezeným přístupem např. zdravotních pojišťoven)²
9. zakázat využívání údajů ze soukromých nebo zdravotnických databází dalšími subjekty (včetně Policie ČR) bez informovaného souhlasu subjektu údajů
10. určit instituce, které budou na regulaci dohlížet

¹ Používáním tohoto zaběhnutého termínu nemá být navozen dojem, že by se jednalo o jakousi centrální celorepublikovou databázi, kam jsou ukládány údaje od všech zpracovatelů a ti to k těmto údajům také mají přístup.

² Vzhledem k rozsahu osobních údajů a nebezpečí tzv. genetické diskriminace (např. diskriminace pacientů s určitými genetickými predispozicemi zdravotními pojišťovnami), je otázka, zda by nebylo vhodné vyjmout údaje o genetické informaci ze zdravotnické dokumentace a tyto údaje uchovávat zvláště v režimu s vyšším omezením přístupu osob a dalších subjektů.

Podnět Rady vlády pro lidská práva k právní úpravě problematiky zpracování osobních údajů v souvislosti s odběrem vzorků DNA

Úvod

V posledních deseti letech došlo v Evropě, včetně České republiky, k prudkému rozvoji využívání analýz DNA a potažmo i uchovávání vzorků nebo profilů DNA v různých databázích. DNA lze získat prakticky ze všech tělních buněk. DNA získaná stěrem z ústní dutiny je shodná s DNA získanou z krve nebo vlasu.

Identifikace osob pomocí DNA je při dostatečném množství srovnávacího materiálu a dodržení všech laboratorních pravidel (nesmí dojít ke kontaminaci zkoumaného biologického materiálu) prakticky neomylná (uvádí se spolehlivost vyšší než 99,999%). Využití analýzy DNA je široké. Využívá se v kriminalistice, ve zdravotnictví (např. diagnostikování chorob), ale i v soukromém sektoru např. k určování příbuznosti osob.

Podle definice § 4 písm. a) zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o ochraně osobních údajů“) je osobním údajem „jakákoliv informace týkající se určeného nebo určitelného subjektu údajů. Subjekt údajů se považuje za určený nebo určitelný, jestliže lze subjekt údajů přímo či nepřímo identifikovat zejména na základě čísla, kódu nebo jednoho či více prvků, specifických pro jeho fyzickou, fyziologickou, psychickou, ekonomickou, kulturní nebo sociální identitu“.

Podle definice § 4 písm. b) zákona o ochraně osobních údajů citlivým údajem osobní údaj vypovídající o národnostním, rasovém nebo etnickém původu, politických postojích, členství v odborových organizacích, náboženství a filozofickém přesvědčení, odsouzení za trestný čin, zdravotním stavu a sexuálním životě subjektu údajů a genetický údaj subjektu údajů; citlivým údajem je také biometrický údaj, který umožňuje přímou identifikaci nebo autentizaci subjektu údajů.

Vzorky DNA v jakékoli podobě (i v podobě profilů DNA) lze tedy považovat za citlivé osobní údaje, pokud lze určit, které osobě byly odebrány. V takovém případě se na jejich zpracování vztahují ustanovení zákona č. 101/2000 Sb.

Právní úprava odebírání a zpracovávání vzorků a profilů DNA policií

V současné době je odebírání DNA vzorků v ČR upraveno především v § 63 a § 65 zákona o policii č. 273/2008 Sb. (dále jen „zákon o policii“) V § 63 odst. 2 dává tento zákon policii oprávnění vyzvat k prokázání totožnosti velmi široký okruh osob uvedených pod písmeny a) – l). V případě, že nelze totožnost osoby zjistit je v souladu s § 63 odst. 4 policista oprávněn získat informace potřebné k ztotožnění dané osoby snímáním daktyloskopických otisků, zjišťováním tělesných znaků, měřením těla, pořizováním obrazových, zvukových a jiných záznamů a odebíráním biologických vzorků umožňujících získání informací o genetickém vybavení.

V souladu s § 65 odst. 1 může policista při plnění svých úkolů a pro účely budoucí identifikace mimo jiné také odebírat biologické vzorky umožňující získání informací o genetickém vybavení u

- 1) osoby obviněné ze spáchání úmyslného trestného činu nebo osoby, které bylo sděleno podezření pro spáchání takového trestného činu,
- 2) osoby ve výkonu trestu odnětí svobody za spáchání úmyslného trestného činu,
- 3) osoby, jíž bylo uloženo ochranné léčení, nebo
- 4) osoby nalezené, po níž bylo vyhlášeno pátrání a která nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

V případě, že daná osoba nesouhlasí s odběrem vzorku DNA, může policista v souladu s § 63 odst. 4 a § 65 odst. 2 tohoto zákona po provedení marné výzvy překonat její odpor. Překonání odporu není možné v případě, že by došlo k zásahu do tělesné integrity dané osoby. V případě stěru z ústní dutiny, který je zpravidla využíván k odběru vzorku DNA k zásahu do tělesné integrity nedochází.

Standardně prováděným bukálním stěrem (stěr z ústní dutiny) je získán vzorek DNA, který je následně zpracován do alfanumerického DNA profilu. Podle tohoto profilu lze osobu identifikovat, ale nelze zjistit její charakterové vlastnosti, předpoklady k dědičným chorobám apod. V otázce informací, které jsou obsaženy v profilu DNA konstatoval Evropský soud pro lidská práva v rozhodnutí ve věci S. a Marper proti Spojenému Království (viz dále), že z profilů je možné nejen danou osobu identifikovat, ale lze z nich zjišťovat i příbuzenské vazby a pravděpodobnou etnicitu dané osoby (body 74-76). Jak vyplývá ze znění § 75 tohoto rozhodnutí: „*Soud nicméně podotýká, že profily obsahují značné množství údajů výhradně osobního charakteru. I když mohou být informace obsažené v profilech považovány za objektivní a nevyvratitelné ve smyslu nabízeném vládou, jejich automatické zpracovávání dovoluje úřadům jít přes hranici neutrální identifikace. V tomto ohledu poznamenává, že i vláda souhlasí s tím, že profily DNA mohou být použity – a v určitých případech byly – pro pátrání po rodině za účelem odhalení možných genetických vztahů mezi jednotlivci. Vláda rovněž uznává vysoce citlivý charakter takového pátrání a nezbytnost velmi striktní kontroly v dané oblasti. Podle Soudu sama skutečnost, že profily DNA poskytují prostředek k odhalení genetických vztahů, jež mohou mezi jednotlivci existovat, stačí k závěru, že jejich uchovávání představuje zásah do práva na soukromý život jednotlivců...“ § 76 dále říká: „*Soud dále podotýká, že vláda nepopírá, že zacházení s profily DNA umožňuje úřadům určit pravděpodobný etnický původ dárce a že tato technika je účinně používaná v rámci policejního pátrání. Možnost profilů DNA dospět k závěrům o etnickém původu činí jejich uchovávání o to citlivější a náchylnější k zásahu do práva na soukromý život. Tento závěr je v souladu s Úmluvou o ochraně údajů a zákona o ochraně údajů, když tyto dva texty klasifikují osobní údaje o etnickém původu mezi zvláštní kategorie údajů mající zvýšenou ochranu.*“*

Genetické profily jsou uchovávány v Národní databázi DNA, která vznikla v roce 2002 na základě Závazného pokynu policejního prezidenta č. 88/2002. Součástí Národní databáze jsou podle vyjádření Policie ČR genetické profily

- 1) získané na místech dosud neobjasněných trestných činů a genetické profily osob, které byly odsouzeny pro spáchání zvláště závažných trestných činů nebo proti nim bylo pro tyto činy vedeno trestní stíhání.
- 2) genetické profily mrtvol, kosterních nálezů a zbytků lidských těl neznámé totožnosti a

3) genetické profily osob obviněných ze spáchání trestného činu a nalezených osob, po kterých bylo vyhlášeno pátrání, a které nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu.

Biologický materiál je odebírán ve všech služebnách policie, avšak k přečtení genetického profilu a k následným genetickým analýzám je určen Kriministický ústav v Praze. Genetické profily ve formě alfanumerického kódu jsou uchovávány v části národní databáze, která se nazývá Codis (Combined DNA Index Systém).

Odběr vzorků DNA je dále upraven v § 114 odst. 2 trestního řádu, podle něhož se odběru vzorku DNA musí podrobit „osoba, o kterou jde“, pokud to je třeba k provádění důkazu. Osobou, o kterou jde, je podezřelý, který byl zadržen podle § 76 odst. 1 trestního řádu a nebylo mu dosud sděleno obvinění, obviněný, obžalovaný, odsouzený, ale také svědek svědek, poškozený nebo zúčastněná osoba.

Nelze-li odebrání vzorku DNA pro odpor podezřelého nebo obviněného provést, je orgán činný v trestním řízení oprávněn po předchozí marné výzvě tento odpor překonat. Policejní orgán potřebuje k překonání odporu podezřelého předchozí souhlas státního zástupce. Způsob překonání odporu musí být přiměřený intenzitě odporu (viz § 114 odst. 4 trestního řádu). Postup podle uvedených ustanovení trestního řádu musí úzce souviset s nutností využití vzorků DNA jako důkaz. V trestním řízení nelze provádět odběr vzorku DNA za účelem získání informací o profilu DNA paušálně u všech obviněných, obžalovaných, odsouzených či zadržených podezřelých (a obzvláště ne u všech svědků, poškozených či zúčastněných osob). Odběr vzorku musí vždy korespondovat s potřebou získání určitého důkazu v konkrétním případě.

V zahraničí je daná problematika využívání vzorků a profilů DNA k identifikaci osob upravena různě. Některé země používají zvláštní zákon o DNA (např. Slovensko), v jiných státech je problematika zpracována v různých dílčích normách, především pak v zákonech o policii nebo v trestních zákonících (např. Velká Británie, Polsko, Rakousko).³

Problematické aspekty Národní databáze DNA a jejich řešení

Oprávnění policie odebírat a dále zpracovávat vzorky, respektive profily DNA, je v současnosti upravena velmi obecně a podobu a rozsah policejních databází včetně ND DNA jakož i konkrétní pravidla jejího fungování si policie určuje sama interními předpisy. Tyto interní předpisy jsou neveřejné a občané nemají k jejich obsahu přístup. Absence informací o tom, jakým způsobem jsou osobní údaje v ND DNA zpracovávány, zásadním způsobem snižuje možnost občanů domáhat se svých práv (ať už jde např. o právo na to, aby se policie zdržela určité činnosti nebo o právo na náhradu škody z porušení právní povinnosti policí). Právní nejistotu ještě zvyšuje povinnost policie zakotvená v § 78 zákona o policii, která ukládá policii předávat údaje ze svých evidencí orgánům veřejné správy, jejichž výčet je pouze příkladný.

Nelze přistoupit na námitky MV ČR, že takto jsou upraveny i další policejní databáze, jako např. databáze AFIS 2000, v níž jsou zpracovávány otisky prstů. Otisk prstů a vzorek DNA poskytují nesrovnatelné množství informací. Zatímco otisk prstu může sloužit pouze k identifikaci a nenesou o svém původci žádné další informace, tak vzorek DNA, z kterého je

³ Podrobněji k praxi v daných státech viz VESELA, H.: *Odebírání vzorků DNA, nakládání s nimi a následná identifikace osob*, Parlamentní institut, 2009

analýzou sestaven profil DNA, je zdrojem širokého spektra informací, jejichž využití roste úměrně s rychle se rozvíjejícím výzkumem lidského genomu. Také z genetického profilu lze zjistit např. rodinné vazby a v některých případech i etnicitu (viz výše zmíněný rozsudek S. a Marper v. Spojené království). Ačkoli by si zákonnou úpravu zasloužily všechny databáze vedené v sektoru policie, tak v případě ND DNA je tato potřeba nejmarkantnější.

Krátce před nabytím účinnosti nového policejního zákona bylo vyneseno rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva, které významným způsobem omezuje okruh osob, jejichž osobní údaje (profily DNA) mohou být uloženy v národních databázích DNA bez jejich souhlasu. Stěžovatelé S. a Marper se od roku 2001 u britských soudů bezvysledně domáhali zničení svých profilů DNA a otisků prstů, které jim byly odebrány v souvislosti s podezřením a obviněním ze spáchání trestných činů. Obávali se totiž možného budoucího zneužití těchto osobních údajů, spojeného s diskriminačním přístupem vůči nim jako osobám v minulosti trestně stíhaným. Podle rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 12. 2008 ve věci **S. a Marper proti Spojenému království** (30562/04, 30566/04) je uchovávání vzorků DNA, buněčné tkáně a otisků prstů osob v minulosti podezřelých a obviněných z páčání trestné činnosti, kterým se však vina nikdy neprokázala, v rozporu s článkem 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně základních lidských práv a svobod (dále jen „Úmluva“), neboť nesplňuje kritérium nezbytnosti opatření v demokratické společnosti.⁴ § 103 tohoto rozhodnutí říká: *„Vnitrostátní právo musí zejména zaručit, že tyto údaje jsou relevantní a nejsou přehnané vzhledem k účelu, pro který byly zajištěny a že jsou uchovávány ve formě umožňující identifikaci osob během doby nepřesahující nezbytnou míru k dosažení účelu, pro který byly zajištěny [preambule a čl. 5 Úmluvy o ochraně dat a 7. zásada doporučení R(87)15 Výboru ministrů týkající se úpravy a využití osobních údajů v policejním sektoru]. Vnitrostátní právo musí rovněž obsahovat záruky schopné účinné ochrany získaných osobních údajů proti nevhodnému a zneužitelnému použití (srov. zejména čl. 7 Úmluvy o ochraně údajů). Výše uvedené úvahy jsou především platné v případě, kdy jde o ochranu zvláštních více citlivých údajů (čl. 6 Úmluvy o ochraně údajů), jmenovitě DNA, která do té míry, že obsahuje genetické informace o jednotlivci, má velkou důležitost jak pro něj samotného, tak pro jeho rodinu [doporučení č. R (92) I Výboru ministrů o využívání analýzy DNA v rámci systému trestního soudnictví].“*

Z výše uvedeného rozhodnutí vyplývá, že je nepřípustné v Národní databázi uchovávat genetické profily osob, kterým nebyla prokázána trestná činnost. Pokud budeme vycházet z toho, že zákonné zmocnění k zpracovávání osobních údajů v ND DNA vyplývá především z § 65 zákona o policii, tak okruh osob, jejichž osobní údaje mohou být do ND DNA ukládány je mnohem širší než omezení na osoby usvědčené ze spáchání závažného trestného činu (možnost odebírat vzorky DNA pro účely budoucí identifikace se vztahuje na všechny osoby odsouzené k trestu odnětí svobody, obviněné i podezřelé, dále na osoby, kterým bylo uloženo ochranné léčení a zabezpečovací detence bez jakéhokoli rozlišení a na osoby nalezené, po nichž bylo vyhlášeno pátrání, a které nemají plnou způsobilost k právním úkonům). Tvrzení Policie ČR, že v současnosti nedochází v ND DNA např. ke zpracování profilů osob podezřelých a obviněných je při existenci tohoto zákonného zmocnění, které by za stávajícího stavu umožňovalo praxi kdykoli změnit pouhým interním pokynem policejního prezidenta, zcela nepodstatné.

⁴ VANTUCH, P.: Nové možnosti odběru DNA, In: Právní rádce 2006; více k danému rozhodnutí např. <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:lsegsNRy9UAJ:www.statewatch.org/news/2008/dec/echr-marper-prel.pdf+Marper+S+8&hl=cs&gl=cz&sig=AHIEtbQOS-nOix1pl-ovK3-Uzdrnh9uuGA>

Do budoucna je třeba vytvořit takovou právní úpravu, která by přímo zajišťovala, aby profily DNA osob v minulosti podezřelých či obviněných z páčání trestné činnosti, kterým se však vina neprokázala, tedy došlo u nich k zastavení trestního stíhání nebo ke zproštění obžaloby, byly z ND DNA odstraněny a zlikvidovány. V zákoně musí být také výslovně uvedeno, že v případě zastavení trestního stíhání či zproštění obžaloby, je třeba profil DNA takové osoby z databáze vyřadit a určit subjekt (podle jednotlivých fází trestního řízení soud nebo státní zástupce), který má likvidaci osobních údajů správci databáze nařídit.

Jak konstatuje ve své výroční zprávě za rok 2008 Úřad pro ochranu osobních údajů, tak tento fakt je v rozporu s Doporučením R (92) 1 Výboru ministrů členských států o využívání analýzy deoxyribonukleonové kyseliny v rámci systému trestní justice. Vytvoření a provozování jakéhokoli registru DNA pro účely vyšetřování a stíhání trestných činů by mělo být právně upraveno. Závazný pokyn policejního prezidenta takovou právní úpravou není. Jde o interní ustanovení, které dostatečně nesplňuje požadavek podřídit zpracování citlivých údajů zpřísněnému režimu, jak je vyjádřeno v zákoně o ochraně osobních údajů i v zákoně o policii.

Doporučení č. R (92) dále v § 4 odst. 2 říká, že tam kde „*vnitrostátní právní předpisy připouštějí odběr vzorků bez souhlasu podezřelého, by měl být vzorek odebrán pouze pokud okolnosti případu takový úkon opodstatňují*“. V § 8 odst. 2 téhož doporučení pak stojí, že by měla být „*přijata opatření zajišťující, že výsledky analýzy DNA a informace z nich odvozené budou zničeny, jakmile nebude potřeba nadále je uchovávat pro účely, k nimž byly použity. Výsledky analýzy DNA a informace z nich odvozené však mohou být uchovány, jestliže byl dotčený jednotlivec odsouzen pro závažné trestné činy ohrožující život, zdraví nebo bezpečnost osob. Pro takové případy musí vnitrostátní právní předpisy stanovit přesnou dobu uchovávání*“. Z těchto doporučení vyplývá, že ukládání genetických profilů v policejní databázi by se mělo týkat pouze osob, které se dopustily závažných trestných činů, analýzy DNA pachatelů jiných trestných činů by měla být využívána pouze v souvislosti s konkrétním vyšetřováním. Nová úprava by měla taxativně vymezit okruhy osob, jimž lze biologické vzorky odebírat a ukládat je v ND DNA, upravit postup likvidace a vyřazení údajů z ND DNA, stanovit přesná pravidla pro dobu uchovávání záznamů v ND DNA a měla by také řešit otázky její kontroly.

Je zřejmé, že nerozlišováním jednotlivých trestných činů by mohlo dojít k tomu, že by nebyla naplněna zásada přiměřenosti, která předpokládá, že do práva na ochranu soukromí chráněného čl. 8 odst. 1 Úmluvy, může veřejná moc zasahovat pouze v případech, „*kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných*“. Ve výše zmíněném rozhodnutí Evropský soud pro lidská práva opakovaně zdůrazňuje nutnost posuzování přiměřenosti zásahu do práva na soukromí u pachatelů jednotlivých trestných činů. Je zřejmé, že při plošném odebírání a zpracování vzorků a profilů DNA, by u pachatelů řady trestných činů tato zásada naplněna nebyla. Pokud nebudou přesně stanovena pravidla a oprávněnost zpracování vzorků a profilů DNA v souvislosti s jednotlivými trestnými činy, které nebudou posuzovány individuálně na základě kritérií závažnosti trestného činu a osoby pachatele, může v budoucnu dojít k tomu, že důkazy provedené v rozporu s principem proporcionality, budou zpochybňovány a pachatelé, kteří na jejich základě byli usvědčeni, budou osvobozeni. V souvislosti s novým trestním zákoníkem a dělením trestných činů na zločiny a přečiny, se nabízí dvě možnosti, buď omezit zpracování DNA pouze na závažné zločiny nebo na zločiny obecně (viz § 14 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Vhodné by bylo zároveň uplatnění druhého kritéria (je uplatňováno např. v Rakousku nebo Německu), kdy je důvodnost uchovávání profilu DNA v databázi nutné zdůvodnit i vzhledem k osobě pachatele.

Argument MV ČR, že i pachatelé bagatelních trestných činů se mohou v budoucnu dopustit závažné trestné činnosti je sice pravdivý, ale je třeba postavit hranici, která je tvořena principem proporcionality. V opačném případě by, na základě stejně pravdivého argumentu, že trestného činu se může za určitých okolností dopustit každý, bylo důvodné zanést do policejní databáze údaje o DNA všech občanů bez rozdílu. Doporučení č. R (92) 1 Výboru ministrů v čl. 5, které výslovně stanoví, že využití analýzy DNA by mělo být přípustné ve všech odpovídajících případech, nezávisle na závažnosti trestného činu, se přímo nevztahuje k otázce, zda by profily DNA těchto osob měly být po využití při konkrétním vyšetřování také dále zpracovávány v ND DNA. Toto je naopak vázáno na splnění dalších podmínek.

Vedle otázky, či osobní údaje by měly být v ND DNA zpracovávány, je nutné vyřešit i řadu dalších otázek. Především otázku týkající se kvality, respektive přesnosti údajů, které jsou v ND DNA zpracovávány. V této souvislosti je nutné věnovat pozornost jednak sbírání vzorků DNA a jednak způsobu provedení analýzy DNA. Tyto procedury by měly být přesně upraveny (byť v zákoně samém stačí zakotvit pouze obecné zásady a odkázat na podzákoné předpisy) tak, aby nedošlo ke kontaminaci vzorků, což může vést k závažným důsledkům (odsouzení nevinné osoby, zavedení kriminalistů na špatnou stopu - viz kauza tzv. fantom z Heilbronn - apod.)

Podstatné je dále zajistit právo na spravedlivý proces a zajistit tak obhajobě jak přístup k výsledkům analýzy DNA, tak i možnost provést kontrolní analýzu. Z toho důvodu je nutné (pokud to okolnosti případu dovolují) uchovávat vedle profilů DNA i vzorky DNA v případech, kdy nelze analýzu provést opakovaně z nového vzorku. Povinnost uchovávat vzorky DNA i po provedení analýzy DNA se tedy bude týkat především stop z místa činu.

Nutné je rovněž přesně upravit dobu, po kterou budou profily v Národní databázi DNA maximálně uchovávány, jakož i přesně stanovit jaké orgány odpovídají za to, že budou profily i vzorky zlikvidovány v okamžiku, kdy již nebudou sloužit k naplnění účelu, k němuž byly shromážděny.

Problematické aspekty zpracovávání vzorků DNA soukromými společnostmi

Vzorek DNA může být využíván vedle vyšetřování trestných činů i k řadě dalších účelů, zejména pro účely lékařské (genetické choroby) nebo soukromé (paternitní spory, výzkum původu lidských populací atd.)

V těchto případech se úprava ochrany osobních údajů řídí ustanoveními zákona o ochraně osobních údajů. Vzhledem k tomu, že ustanovení tohoto zákona jsou formulována velmi obecně a že zpracovávání vzorků DNA, které je třeba považovat za citlivé osobní údaje, lze považovat za velký zásah do práva na ochranu osobních údajů, považujeme konkretizaci úpravy pravidel využívání DNA vzorků a profilů v soukromém sektoru za potřebnou.

Zmíněný návrh zákona by měl mít dopad i do dalších právních předpisů. Za nevyhovující lze označit například současnou úpravu poskytování služeb v souvislosti s analýzou DNA, kdy je tato činnost živností volnou. K získání oprávnění k provozování této činnosti není nutné mít jakékoli kvalifikační předpoklady. Řešením by byla úprava této živnosti jako vázané nebo koncesované. S ohledem na různou kvalitu laboratoří, které analýzy DNA provádí, je rovněž vhodné uvažovat o zavedení povinných akreditací těchto laboratoří a o stanovení pravidel pro kontroly kvality.

Nová úprava by měla pravděpodobně dopad i do dalších zákonů (zákon o znalcích a tlumočnících, zákon o pohřebnictví, zákon o zdraví lidu atd.). V sektoru zdravotnictví je otázkou, zda údaje o genetických vyšetřeních, které odhalují například predispozici k určitým genetickým chorobám, by měly být uchovávány ve zdravotnické dokumentaci nebo zvlášť s omezeným přístupem např. zdravotních pojišťoven z důvodu zabránění tzv. genetické diskriminaci.

Dále bude rovněž nutné upravit možnost předávání osobních údajů týkajících se genetických informací mezi jednotlivými správci (ať už v soukromém nebo ve veřejném sektoru). To by mělo být vázáno vždy na informovaný souhlas subjektu údajů, který by měl náležitosti souhlasu se zpracováním citlivých osobních údajů dle § 9 písm. a) zákona o ochraně osobních údajů.

Připomínky odboru bezpečnostní politiky ministerstva vnitra

Ve svém nedatovaném stanovisku doručeném členům Výboru pro občanská a politická práva dne 22.1.2010, odbor bezpečnostní politiky ministerstva vnitra uvádí, že zásadně nesouhlasí s vypracováním komplexní právní úpravy DNA, neboť stávající právní úpravu považuje za dostatečnou. Z toho důvodu se Výbor pro občanská a politická práva rozhodl zařadit do tohoto usnesení samostatnou kapitolu, která se znovu vypořádá s jednotlivými námitkami OBP MV.

Předně je třeba uvést, že ze závěrů parciální mezinárodní komparace jasně vyplývá, že nebyl zjištěn členský stát EU, vyjma ČR, který by neměl výslovnou právní úpravu Národní databáze DNA. Česká Národní databáze DNA vychází z krajně obecné právní úpravy, která postrádá řadu významných kautel. V praxi je tak česká Národní databáze DNA regulována převážně interními instrukcemi policejního prezidenta, což je s ohledem na požadavky právního státu neúnosný stav. OBP MV přiznává, že česká právní úprava je rozříštěná. To je žádoucí napravit. A protože uvažovaná právní úprava má být komplexní, měla by se dotknout všech právních aspektů DNA, včetně „působnosti soukromých zpracovatelů DNA v trestním řízení“.

OBP MV neustále poukazuje na paralely mezi národní databází DNA a databází otisků prstů (AFIS 2000). K tomu je nutné vysvětlit, že zatímco z biologického vzorku s DNA lze přečíst celý genotyp konkrétního člověka, včetně všech dědičných chorob a predisposic k nim, a z profilu DNA lze, jak potvrdil expert Daniel Vaněk a vyplývá to také z §§ 75–76 rozsudku *ESLP S. a Harper v. Spojené království*, odvodit s vysokou pravděpodobností kromě identifikace dále příbuznost, pohlaví a citlivý údaj o ethnickém původu, u otisku prstů dosud nic takového možné nebylo. Daktyloskopie se používá 120 let a veřejnost si na ni zvykla; do právní úpravy není třeba vtělovat zásadu předběžné opatrnosti.

OBP MV tvrdí, že „pro oblast zpracování údajů policií není nutno pojmy definovat, policie má pro své účely základní pojmy definovány v závazném pokynu policejního prezidenta č. 88/2002“. Každý právní předpis musí splňovat elementární legislativně technické požadavky. K nim patří vymezení relevantního právního pojmosloví. Stejně tak je nezbytné každému právnímu předpisu stanovit osobní působnost, čím padá námitka OBP MV, že „okruh osob, kterým je možno biologický vzorek umožňující získání informací o genetickém vybavení možno odebrat přes jejich odpor, již v současné době vyplývá z právních předpisů“. Je navýsost politickou otázkou, jaká osobní působnost bude vymezena (šíře trestných činů), zda bude dána přednost ochraně soukromí jako v USA, nebo odhalování i bagatelních přečinů jako v UK. To nemůže rozhodnout policejní prezident, nýbrž toliko zákonodárny sbor, který při tom zváží úhel pohledu policie, že „i pachatelé bagatelní trestné činnosti se v budoucnu mohou dopustit závažné trestné činnosti“, tj. do jaké míry upřednostní prevenci zločinnosti před soukromím.

Je pravdou, že oprávnění subjektu údajů jsou upravena v zákoně o ochraně osobních údajů, nicméně pro zvláštní zpracování osobních údajů je potřebné je konkretizovat. Na druhé straně není pravdou, neboť to nikdo nenavrhuje, že „by policie do Národní databáze DNA mohla zařazovat profily DNA osob odsouzených pouze s jejich souhlasem“.

Co se týká doporučení č. R (92) 1 Výboru ministrů členským státům o využívání analýzy DNA v rámci trestní justice, je třeba rozlišovat mezi *ad hoc* analýzou DNA pro konkrétní trestní řízení, kterou lze provádět dle trestního řádu, a dlouhodobým uchováním profilů DNA nebo dokonce biologických vzorků.

Dotčené právní předpisy

Navrhovaná úpravu bude nutné promítnout zejména do těchto předpisů:

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů

Zákon č. 273/2008 Sb., o policii ČR

Zákon č. 141/1961, o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský řád)

Zákon č. 36/1964, o znalcích a tlumočnících

Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Závěr

Z výše uvedených důvodů je třeba upravit zpracování DNA v trestněprávní i soukromoprávní oblasti a to buď dílčími novelizacemi stávajících zákonů, nebo zcela novým zákonem o DNA, který by zároveň novelizoval nebo případně rušil ustanovení stávajících zákonů (preferované řešení).

Účelem podnětu RLP není suplovat věcný záměr, nýbrž navrhnout vládě, aby zahájila politickou (nikoliv odbornou) debatu o tom, zda je pro danou vládu komplexní právní úprava žádoucí čili nic a v jakém směru, tj. stanovila jasné mantinely (vodítka). Vládou chválený podnět RLP je tak toliko úkolem pro gesčnÍ resort, nikoliv už odborně vyřešenou otázkou.